

Культурний ландшафт в географії Росії.

*Безлатня Л.О., викладач, Уманський
державний педагогічний*

університет імені Павла Тичини

libe_libe_libe@bigmir.net

Шевчук О.М., к. пед. наук, доцент,

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

shevchuk_om@mail.ru

Ландшафтознавство, як складова географії, почало розвиватись в Росії наприкінці ХІХ ст. хоча його подальше формування проходило під впливом західних географічних шкіл, уже на початку ХХ ст. розуміння ландшафту в руській географії суттєво виокремлювалось. Це зумовлено специфікою розкриття суті ландшафту і натуралістичними традиціями, що були пріоритетними в руській географії упродовж ХХ ст. переважають і на початку ХХІ ст. Як результат – концепція культурного ландшафту тривалий час була майже поза увагою руських географів і ландшафтознавців. Загалом у формуванні процесу пізнання культурного ландшафту в руській географії виділяють три етапи [8]

- *антропогеографічний* (1890 – 1930-і рр.). Розуміння ландшафту та зміст культурно-географічних досліджень подібний до географічних шкіл США та Європи. Надається перевага уявленням про ландшафт як природно-культурний комплекс, де важливе значення мають етнографічні елементи. При такому підході не лише географи, але й антропогеографи прийняли участь у розробці концепту культурного ландшафту. Серед визнаних географів та етнографів цього стану – Н.Д. Полонецька, В.Г. Богораз-Тан, Д.М. Анучін, В.П. Семенов-Тянь-Шанський, О.О. Крубер, П.М. Савицький, Л.С. Берг.

Л.С. Берг одним з перших серед географів Росії використав термін «культурний ландшафт». Культурними ландшафтами він вважав так «у яких людина і результати його культури мають важливе значення. Місто і село...

суть, складові частини культурного ландшафту! [1, с. 354]. Значний вплив на розуміння ландшафту і культурного ландшафту мала школа В.В. Докучаєва, зокрема його вчення про природні зони як цілісні природно-культурні системи [4]. Під впливом географії та етнографії в історії теж починають використовувати терміни, «історико-культурний ландшафт» і «культурний ландшафт». Загалом, антропогеографічний етап характеризується природоцентричним підходом до вивчення ландшафту, коли природна складова розташована у центрі дослідження, а культурна – на периферії. Зокрема, такий узагальнений підхід до розуміння ландшафту (географічного індивідууму) характерний для П.М. Савицького, який у його структурі виокремлював лише два компоненти – географічне оточення та його соціально-історичне середовище[13]

- *антропогенний етап* (40-80-ті роки ХХ ст.). загалом, упродовж цього етапу – дослідження культурного ландшафту були на периферії наукових інтересів руських географів, хоча у публікаціях окремих з них (Л.С Берг, Ю.Г. Саушкін, Л.М. Гумільов, Ф.М. Мільков) це питання розглядалось детально. Зокрема Л.Г. Ременський [12] вказував на те, що причиною поділу ландшафтів на натуральні й окультурені є господарська діяльність людини. І.М. Забелін серед антропогенних ландшафтів виділяв природно-антропогенні й культурні: «свідомо створенні людиною для забезпечення тих чи інших людських потреб» [5, с. 37]. Ф.М. Мільков чітко вказав, що «культурний ландшафт – різновид антропогенного ландшафту...» [10, с. 92]. однак, у більшості випадків, терміни ландшафт культурний і змінений діяльністю людини (антропогенний) розглядались у руській антропогеографії як синоніми. Нові і цікаві ідеї у розвиток процесу пізнання культурного ландшафту, на цьому етапі, висловив Л.М. Гумільов [2, 3]. Хоча Л.М. Гумільов не вживав терміну «культурний ландшафт», а лише «антропогенний ландшафт», однак, якщо врахувати яке значення він надавав культурним традиціям, антропогенний ландшафт Л.М. Гумільова ототожнюється з поняттям етнокультурного ландшафту;

- *гуманітарний* (друга половина 80-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.).
 наприкінці 80 – початку 90 – х років ХХ століття у руській географії
 спостерігається відродження (повторне «відкриття») культурного ландшафту та
 формуються нові, переважно гуманітарні, напрями його пізнання (табл. 1)

Таблиця 1

**Напрями культурно-ландшафтних досліджень у сучасній руській
 географії [8]**

Напрями досліджень \ Автори	В.М. Стрелецький (2004)	М.В. Рагуліна (2004)	Ю.А. Веденін, М.Є. Кулешова (2004)	Продовжувачі наукового напрямку
Антропогенне	Антропогенний		Класичний географічний	В.А. Ніколаєв, Г.А. Ісаченко, В.А. Нізовцев
Естетичне		Естетико- географічний		В.А. Ніколаєв, Є.Ю. Колбовський,
Культурно- екологічне	Ноосферний	Ноосферний	Інформаційно- аксіологічний	Ю.А. Веденін, М.Є. Кулешова
Феноменологічне	Феноменологічний	Феноменологічний		В.Л. Каганський
Етнокультурне	Екологічний	Середовищний	Етнологі- географічний	М.В. Рагуліна, В.М. Калущков

Крім антропогенного, зазначені напрями є новими в дослідженнях культурного ландшафту Росії. Однак, здебільшого, базою їх розвитку виступає вчення про антропогенні ландшафти [11]. Особливо привертають увагу праці В.М. Калущкова [6-9] де він виділяє і обґрунтовує три концепції культурного ландшафту, його залежність від етнокультурного наповнення, аналізує культурні ландшафти на цивілізаційному та регіональному рівнях.

Література:

1. Берг Л.С. Предмет и задачи географии [Текст] / Л.С. Берг//Изв. РГО. - 1915. - Т. 51. - Вып. 9.-С. 354.
2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли [Текст] / Л.Н. Гумилев. – Москва: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 560с.

3. Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы [Текст] / Л.Н. Гумилев. - СПб.: ООО «Издательский дом «Кристалл», 2002. - 576 с.
4. Докучаев В.В. Учение о зонах природы / В.В. Докучаев. - Москва: Географгиз, 1948. - 64 с.
5. Жекулин В.С. Историческая география и геоэкология: грани сотрудничества / В.С. Жекулин // География и современность. - 1988. - №4. - С.9-22.
6. Калуцков В. Н. Основы этнокультурного ландшафтоведения: учебное пособие [Текст]: / В. Н. Калуцков. - М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. - 96 с. - ISBN 5-211 -04311-1.
7. Калуцков В. Н. Представления о культурном ландшафте: от профессионального до мировоззренческого [Текст] / В. Н. Калуцков, Т.М. Красовская // Вестник Моск. ун-та. — Сер. 5. География. — 2000. — № 4. — С. 3-6.
8. Калуцков В. Н. Ландшафт в культурной географии [Текст]. / В.Н. Калуцков - М.: Новый хронограф, 2008. -С. 22-33,61-62. - ISBN 978-5-94881-062-1.
9. Калуцков В.Н. «Этническая деревня» - новый тип культурного ландшафта / В.Н. Калуцков, А.Ю. Латышева // Теория и практика планирования культурного ландшафта: материалы Всероссийской научно-практической конференции. Саранск: Издательство Мордовского университета, 2010. – С.7-15.
10. Мильков Ф.Н. Физическая география: современное состояние, закономерности, проблемы / Ф.Н. Мильков. - Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1981. - 398 с.
11. Николаев В.А. Учение об антропогенных ландшафтах – научно-методическое ядро геоэкологии / В.А. Николаев // Вестн. Моск. ун-та. Сер.5 География. – М.: 2005. – № 2. – С.35-44.
12. Раменский Л. Г. Введение в комплексное почвенно-геоботаническое исследование земель [Текст] / Л.Г. Раменский. — М.: Сельхозгиз, 1938. —

620 с.

13. Савицкий П.Н. Континент Евразия / П.Н. Савицкий. – Москва: Аграф, 1997. -461с.